

СВІТ СПИЙМАВ МЕНЕ, АЛЕ НЕ ВТРИМАВ

Коли людина думає про смерть, предмет її роздумів кудись вислизає, – що таке смерть взагалі? Не фізична смерть – розкладання тіла, а смерть сама по собі, тобто, не тільки фізична, більше, ніж фізична. Звичайно, людина протягом свого життя стикається зі смертю безліч разів – але завжди зі смертю іншого, смерть свою людина змушена приймати наодинці і лише одного разу. Але куди подінеться все пережите людиною протягом багатьох років? Невже воно зникне десь у небутті, разом з тілом? Напевно, ці складні питання ставила собі кожна людина і, звичайно ж, не знаходила на них відповіді, і, швидше за все, жоден живий не дізнається відповіді, поки не загляне за грань. Але подібне заглядання і буде означати кінець, – кінець життя.

Мені здається, коли люди (ні, не тільки філософи, про смерть думають всі) говорять про смерть, намагаються її помислити, прийняти її як даність, вони, таким чином, готуються до зустрічі з нею. Але хіба можна підготуватися, якщо знаєш, що фінал буде жахливим, тому що смерть – це заключна частина життя, остання точка на землі.

А.В. Ямпольська, розмірковуючи про смерть, вважає, що саме філософи – це люди, покликані думати як про смерть взагалі, так і про свою смерть, оскільки філософствувати – значить «вчитися вмирати». Вона говорить про те, що філософія – це практика філософствування, спосіб життя, що включає в себе вміння перейти межу життя. Не дивлячись на те, що людина прекрасно розуміє, що таке смерть, що вона є і вона колись обов'язково прийде до кожного, Михайло Епштейн [2], слідом за тезою Декарта «Я мислю, отже існую» виводить свою формулу, яку досить важко зрозуміти живій свідомості – «я мислю, що я не існую». Адже це дуже важко – жива думка про неживе існування. І хоча людина не може в повній мірі уявити, що таке смерть, вона повинна постійно думати про смерть, тобто, думати про свою кінцевість, так як ця думка здатна впливати на життя людини, її вчинки. Анна Ямпольська пише: «Моя смерть – якщо я не відвертаюсь від неї, а мужньо приймаю пов'язану з очікуванням смерті тривогу – робить мене пильніше не тільки до смерті, а й до життя. Однак ця зрячість досягається ціною тотального самотності: «вмирають на самоті» [3], говорить Паскаль, немов резюмуючи Хайдеггера». Думати про смерть – значить готуватися до неї, а «Готуватися до смерті – значить робити те, що найменш їй підвладно» [2]. Таким чином, думка про смерть завжди межує з думкою про крихкість життя, тому людина повинна думати про смерть, щоб отримувати максимум від життя. Такому ставленню до життя і смерті вчили стоїки: проживати кожен день потрібно так, ніби він

останній. Стоїки вчили не боятися смерті, адже, в кінцевому рахунку, ми всі помremo, тому буде краще, якщо наша остання мить не буде затьмарена страхом.

Не боятися смерті вчив і Григорій Сковорода: він знав, що смерть – це неминучий процес, смерть постане перед кожною людиною, і не важливо, ким вона була за життя – перед смертю рівний кожен, тому він в «Саду божественних пісень» [1] говорить слова: «Знаю, що смерть — як коса замашна,

Навіть царя не обійде вона.

Байдуже смерті, мужик то чи цар, –

Все пожере, як солону пожар.

Хто ж бо зневажить страшну її сталь?

Той, в кого совість, як чистий кришталь...».

Філософія стоїків так само, як і філософія Сковороди, не кидає виклик смерті, а приймає її невідворотність, але причини у цього прийняття різні. Стоїки вважали, якщо смерть прийде до кожної людини, значить, цей факт потрібно просто прийняти. На думку Сковороди, не фізичної, тілесної смерті потрібно боятися, а духовної, оскільки смерть – це перехід в інший стан, тому вона не страшна, так як не означає повного знищення. Смерть – це продовження життя, а не його завершення. Не дивлячись на схожість у ставленні до смерті у стоїків і Сковороди, навряд чи останнього можна назвати стоїком, скоріше, аскетом, або, як його часто називають – «монахом в миру». Сковорода дійсно вів аскетичне життя, відмовлявся від грошей і даху над головою і багато мандрував. В якомусь сенсі, Сковорода постійно біг від світу, який його намагався схопити, тому він заповів, щоб епітафією на його надгробку була фраза «Світ ловив мене, але не спіймав». Світ не може зловити людину, це підвладно лише смерті, тому померти – значить піти від світу. Чи можлива формула, коли світ все-таки ловить людину? Так, звичайно, світ ловить людину тоді, коли до неї приходиться смерть. Ловить, але не утримує, тому, тому, розвиваючи думку Григорія Сковороди, можемо створити свою формулу: «Світ зловив мене, але не втримав». Не тільки світ, а й смерть ловить, але хіба вільну людини може щось утримати?

Якщо світ мене так і не спіймав, значить я зумів сховатися від світу, піти, але подібний відхід від світу і означає смерть мене, тому світ в образі смерті все-таки ловить людину і Сковороду, але втримати не може, тому що смерть звільняє від світу.

Література

1. Сковорода Г. Сад божественних пісень. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3392>
2. Эпштейн М. О смерти. URL: https://www.emory.edu/INTELNET/es_death.html

3. Ямпольская А. В. Искусство феноменологии. URL: <https://discours.io/articles/chapters/vechnyy-vrag-cheloveka-kak-filosofy-reshali-problemu-smerti>

Вера Лимонченко (Дрогобыч)

МИР ЛОВИЛ НАС И ПОЙМАЛ²

Человек – удивительное существо, способное извратить что угодно: дар понимания и слова достаточно часто работает как способ заболтать и закрыть смысл того, о чем и о ком говорят. Украинцами писано-переписано о Сковороде даже не море – океан статей, но первое, что меня болезненно уязвило – это противоположность восхваления и поклонения Сковороде и того, как мы живем, какие векторы избираем для своей современности, т.е. обращение к Сковороде никак не меняет нашу жизнь и остается словесной пустой формой.

Краткие формулы жизни порой можно увидеть в эпитафиях – скрипач Гидон Кремер предлагает такой вариант: родился, играл, умер. Для понимания Сковороды мне видится существенной и значимой хорошо известная формула: «Мир ловил меня, но не поймал», хотя желание понять смысл такой непойманной миром жизни оказалось непростым делом. Какой мир ловил Сковороду и каким образом он избежал пленения миром?

Одна из первых установок мысли, возможно волей случая, возможно провидения принявшей для себя философскую дисциплину, – это мыслить при следовании имманентной логике самого предмета (Г. Гегель [4, с. 8-44]), отсюда настойчивое желание исходить из первоисточников. При работе с мыслителями прошлого это всегда проблематично, еще более проблемно прочтение иноязычных авторов. Казалось бы, возможно избежать этой трудности при работе с отечественной традицией, но увы – проблема остается.

Чтение самого Сковороды – дело непростое, начиная с языка. Первое, что стоит отметить, – это то, что в работах по Сковороде цитаты, предполагающие ссылку на его собственные тексты, чаще всего даются в переводе на современный украинский язык, чем у обывателя, не привыкшего самостоятельно обращаться к текстам первоисточников, создается иллюзия аутентичности. И тогда легко опровергаются «ошибочные» утверждения, что язык Сковороды – это русский язык или приближен к русскому языку. По этому вопросу написано значительное количество работ, с которыми при желании можно познакомиться.

---

² Редакційна колегія вважає доречним подавати цю статтю російською мовою, оскільки за таких умов залишаються достатньо прозорими семантичні наголоси слів «мир» та «мір».